

Etnografsko delo v Sloveniji leta 1971

1. Belokranjski muzej v Metliki (Trg svobode 4) poroča, da si je pridobil samo nekaj novih predmetov, nameravajo raziskovanje vasi v okolici Semiča pa je bilo neizvedljivo, ker je bil vodja delovne skupine, študent etnologije, zadržan zaradi študija za diplomco.

(J. Dular)

2. Čebelarški muzej v Radovljici ni poslal poročila.

3. Dolenjski muzej v Novem mestu (Muzejska 7) sporoča, da etnološki oddelček ni mogel redno delati, ker je kustosa za etnologijo dobil šele 1. 2. 1972.

Pač pa je posebna štiričlanska delovna skupina, ki so jo sestavljali stud. etn. Lado Knific, Damjan Ovsec in stud. arheol. Janez Dular, pod vodstvom stud. etn. Janeza Bogataja opravila zelo zahtevno topografsko popisovanje mlinov na Krki od izvira do izliva. Delo spada v okvir široko zasnovane raziskave o kulturi in načinu življenja mlinarjev na Dolenjskem. Z dognanim načinom terenskega dela je skupina obdelala po tri mline na dan, čeprav je bilo vreme takrat zelo slabo. Z vprašalnikom, obsegajočim 24 točk, so pri domačinih poizvedovali za podatki o vsem, kar je z vidika materialne, družbene in duhovne kulture pomembnega pri mlinih, risali so situacijske in panoramske načrte, podrobnosti mlinskih naprav ter zbirali strokovne izraze, listine in druge pisane vire. Zbrano gradivo sicer še ni povsem urejeno, vendar se že zdaj kažejo prva pomembna dognanja in zastavljajo nova vprašanja, kar vse potrjuje pravilnost uporabljenega delovnega načina. Da je delo tako uspelo, imajo zasluge vsi člani skupine, saj so v svoji prizadevnosti ne samo dopolnili osnovni delovni načrt, marveč tudi zelo gospodarno ravnali z denarjem, ki je bil za to delo namenjen: za vse stroške v zvezi z raziskavo 34 mlinov so porabili samo 1900.- din.

(J. Bogataj)

4. Gorenjski muzej v Kranju (Tavčarjeva 43) je sodeloval pri urejanju Finžgarjeve rojstne hiše in pri postavitvi razstave Kulturni spomeniki v Predvoru.

Da bi razstava Planšarska kultura na Gorenjskem postala začasna stalna, je muzej pridobil prostore v opuščeni sirarni v Stari Fužini v Bohinju. Zasilno preureditev stavbe so gmotno podprle krajevne organizacije iz Bohinja in Kulturna skupnost radovljiške občine. Novi razstavni prostori niso mogli sprejeti razstave celoti, zato se je muzej odločil, da predstavi v njih le pastirsko kulturo v Bohinju. V pritličju je bila 14. 8. 1971 odprta stalna razstava Planšarstvo v Bohinju, v zgornjih prostorih, ki jih bo treba še pripraviti, pa namerava muzej prikazati druge etnografske in zgodovinske zanimivosti tega območja.

V galeriji v Mestni hiši v Kranju je bila v zadnjih dneh decembra 1971 odprta razstava o materialni kulturi Besnice v 19. in 20. stoletju. Gorenjski muzej je tako začel novo vrsto razstav, ki naj prikazujejo posamezna, etnografsko zanimiva območja v bolj zaokroženi podobi. Razstava o Besnici je prvi tak poskus. V skromno odmerjenih prostorih je bilo moč prikazati le najpo-

memnejše prvine materialne kulture — ljudsko stavbarstvo in gospodarstvo. Ob posameznih primerih je razstava opozarjala, kako se je pod vplivom industrializacije spreminjala ljudska materialna kultura na besniškem ozemlju. Razstavljenih je bilo 44 predmetov, 68 fotografij, 7 risb, za dopolnilo pa je bilo več preglednic o socialni strukturi vasi, o številu živine, prebivalstva in o večanju naselij. Tudi majhen vodnik je bil z zgoščenim besedilom skromno dopolnilo razstave. Občinstvo je razstavo dobro sprejelo, saj si jo je v enem mesecu, kolikor je bila odprta, ogledalo 1700 obiskovalcev.

Intenzivno terensko raziskovalno delo je bilo v minulemu letu usmerjeno v Dolino, kakor pravijo domačini gornjesavski dolini. Pridobljenih je bilo 145 etnografskih predmetov in narejenih 600 dokumentarnih fotografij. V letu 1972 bo muzej terenske izsledke še dopolnjeval. Zanimivost tega območja so poslikani stropi v kmečkih hišah na Srednjem vrhu (s konca 16. ali začetka 17. stol.) in Pod Korenom (iz 18. stol.), ki so nov dokaz, da je bila Dolina močnejše vključena v kulturni krog sosednjih alpskih dežel kot druga Gorenjska.

(A. Novak)

5. Goriški muzej v Novi Gorici (grad Kromberk 97) je poslal poročilo le za Tolminsko, ker za druga svoja območja nima strokovnega sodelavca. Največ pozornosti in časa so sodelavci tolminskega muzeja posvetili zgornji soški dolini. M. Rutar poroča o raziskovanju takole:

Začeli smo ob vstopu v dolgo trentarsko dolino, še pred središčem vasi Soča, prav pri prvih samotnih domačijah. Nato smo po cesti navzgor obiskali vse po vrsti, tudi tiste, ki jih s poti ni videti in vodi do njih le skromna stezica po skalnatem hribu, tako da šele na vrhu zagledaš čepečo hišico, hlev, skupino njiv in travnike, na katerih so kupi nanešenega kamenja, imenovani „grob-lja“. Prenekatera hiša se guba, pogreza vase, ker je ne negujejo več skrbne roke. Tako je npr. na Čerčeh, kjer samotari en sam mož, nekdanji hlapec. Pred 80 leti je tu družina štela 16 članov in je gospodar veljal za bogatega, ker je imel 80 glav drobnice.

V vasi Zaatoki stojita od štirih, petih hiš le dve, v katerih živita dve starki, druge hiše razpadajo. Tiste ob vodi, ki so bile opuščene že prej, so že spremenjene v prijetne počitniške hišice. V misli kličeš življenju, ki je prešlo in je bilo trdo, vztrajno, pogumno.

Najgloblji vtis vzbuja na domačiji pri Kocu pod Strmenico hiša in okrog nje smotno postavljenih še devet manjših stavb: hlevi, sirarnica, seniki, mlečnica pod orehom, čebeljnjak v rebri, vse krito z lesenimi „diljami“, a vse prazno. Domačija je lep primer trentarske kmetije s povsod vidnimi sledovi pridnih, marljivih ljudi.

Mlajši sodelavci raziskovalne skupine so se povzpeli še v strmino, v zaselek Lomovje in na dve opuščeni planini.

Raziskovanje je prineslo lepo število predmetov, več kot smo pričakovali: značilne in tudi redke lesene predmete kot različno posodje, orodje, dele hišne opreme, rezljane okvirje, lesene številke s planin, „konjč“ tj. majhen zaglavnik za „bekelce“, trske, s katerimi so si

nekoč svetišči; „konjč“ je stal v stenski vdolbini izbe. Dobili smo tudi več ročno izdelanih predmetov za domačo dejavnost. Tako smo lahko dopolnili trentarsko muzejsko zbirko in popolnoma preuredili njen etnografski razstveni prostor. Delo je bilo dokončano do septembra, ko so trentarski muzej obiskali udeleženci 18. kongresa jugoslovanskih folkloristov v Bovcu.

Razen Trente smo obiskali še vas Podleskovco, zaselek Podorehi v knežki grapi in vas Krn. Tu smo dobili še plašč iz ličja in zvedeli, da so domačini še do prve svetovne vojne uporabljali za pust lesene maske, „obličja“, podobna drežniškim.

Večkrat smo se mudili v Bavščici in tudi tam dobili izvirne predmete, ki jih doslej nismo imeli v zbirki. Bili smo pa tudi v Moznici, v Logu pod Mangartom in v Kal-Koritnici.

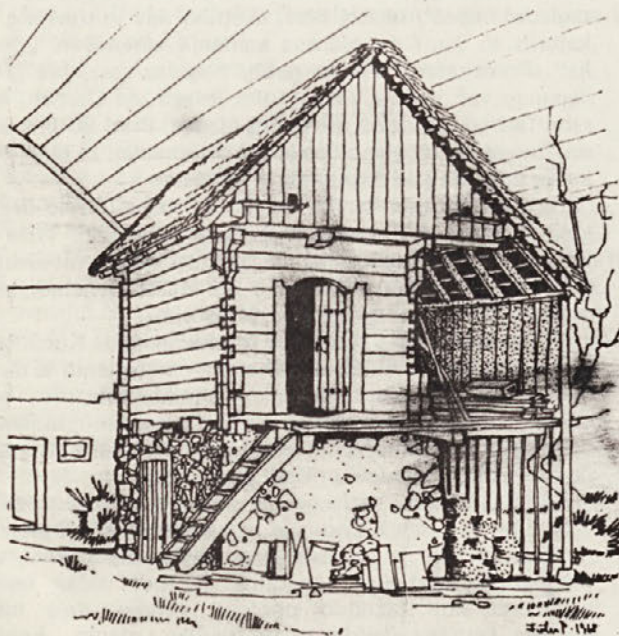
Če dodamo zbranim predmetom še podatke o raznih šegah in domačih dejavnostih, moremo minulo leto presoditi kot plodno in zadovoljivo, čeprav smo morali kakšen načrt zaradi pomanjkanja denarja opustiti.

V avgustu je bil v tolminskem muzeju na praksi štud. etn. Danilo Zega in smo mogli začeti s pisanjem nove etnografske inventarne knjige in kartoteke. Vseh nanovo zbranih etnografskih predmetov je bilo v letu 1971 kar 357, od tega 263 v Tolminu, 189 v Trenti in 5 v gradu Kromberk.

6. Loški muzej v Škofji Loki (Grajska pot) zaradi bolezni sodelavcev ni mogel opraviti vseh nalog, ki jih je imel v načrtu, zlasti kar zadeva terensko delo. Zato pa so nadaljevali zbiranje podatkov po terenskih zapiskih in literaturi, uredili podatke o duhovni kulturi in sestavili vprašalnik za terensko raziskovanje vasi od Podpulferce do Poljan. Zbrali so gradivo in nekaj predmetov za zbirko „Od lanu do platna“ ter izdelali načrt za delne spremembe in izboljšave v zbirki „Poljedelstvo in živinoreja“. Pomembne pridobitve minulega leta so: „domači oltarček“ iz Žirov (iz srede 19. stol.), deli moške in ženske noše, skrinje, lončena posoda ter lepo število likalnikov in mlinčkov.

(A. Pavlovec)

7. Mestni muzej v Idriji o svojem etnografskem oddelku ni poslal poročila.

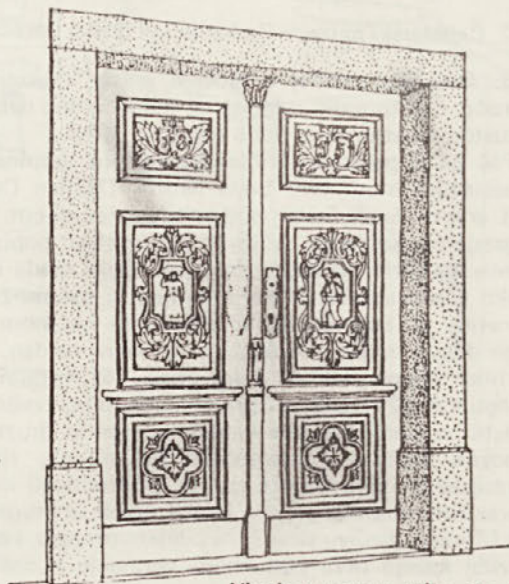

5 - GOLICE - BERLJE JANEZ - PRI HAČET - ZAČ. 19. STOL.

8. Muzej v Kamniku (Zaprice 12) v letu 1971 zaradi pomanjkanja denarja ni mogel uresničiti vseh svojih načrtov. Nadaljevali so z zbiranjem predmetov in podatkov ter dokumentiranje na terenu. Za bodoči skansen kašč je muzej odkupil lepo oblikovano kaščo iz Golice v Tuhinjski dolini, jo tehnično posnel, dal razstaviti, prepeljati na zemljišče, ki je namenjeno za skansen, in jo tam spet sestaviti. Zavedamo se, da tak način reševanja delov ljudskega stavbarstva nikakor ni najboljši, vendar zaradi pomanjkanja denarja ne moremo drugega kot da kmečke stavbe spremenimo v nekakšne muzejske eksponate.

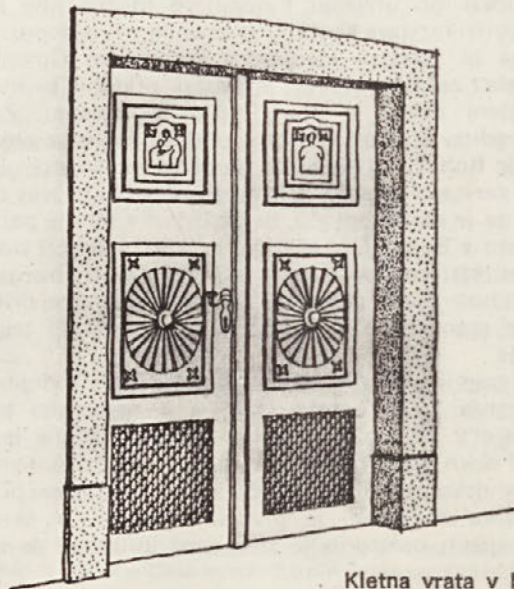
Za raziskovanje ljudskega izročila o turških taborih je muzej pridobil nekaj novih zapisov.

V Tuhinjski dolini smo ob raziskovanju ljudskega stavbarstva odkrili domačo rezbarsko delavnico, ki je izdelovala rezljana vrata, doslej skoraj neznan dosežek ljudske umetnosti, vendar enakovreden slikam na steklo,

Vhodna vrata v mlin (Zg. Tuhin)

panjskim končnicam in poslikanim skrinjam. Iz zbranega gradiva je muzej priredil razstavo „Rezljana vrata v Tuhinjski dolini“, ki je po vsebini in načinu obdelave snovi vzbudila veliko pozornost ne le pri domačinih marveč tudi pri obiskovalcih-strokovnjakih iz vse Slovenije. Dokaz za to so številna povabila za prenos razstave v druge kraje.

Kletna vrata v Motniku

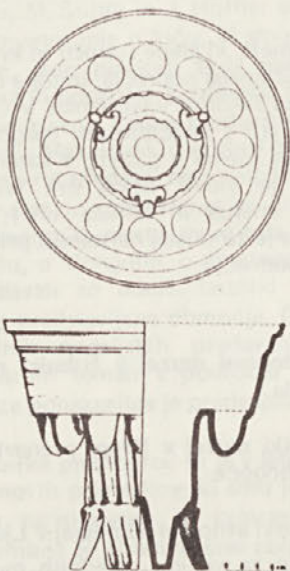
Nadaljevali smo tudi z zbiranjem muzejskih predmetov in podatkov za slarnikarsko zbirko na gradu Krumperk pri Domžalah. Pri raziskavah slarnikarstva smo upoštevali tudi razvoj slarnikarske industrije v Domžalah in Mengšu ter spremljajoče delavsko gibanje. Zbirka je bila kot občasna razstava z naslovom „Slarnikarska obrt na domžalskem območju“ postavljena že leta 1966 na Bledu, v Domžalah in Moravčah.

(M. Fister)

9. Notranjski muzej v Postojni je še vedno zaprt.

10. Pokrajinski muzej v Celju (Muzejski trg 1) je v letu 1971 pridobil za etnografsko zbirko 49 predmetov, ki pomenijo dragoceno dopolnilo zbranega gradiva. Najdeni so bili na območju, ki ga muzej doslej še ni sistematično raziskoval, to je v Kranjčah pri Šentjurju. Med njimi je različno poljedelsko orodje, gospodinjstva posoda in nekateri izdelki domače obrti, zlasti pletarstva. Nekateri predmeti so zelo zanimivi glede na izdelavo in uporabnost. Muzej namerava šentjursko območje še naprej raziskovati in si obeta obogatitve svojih zbirk.

(M. Moškon)

Model za praznični kolač iz Kranjč

11. Pokrajinski muzej v Kočevju ni poslal poročila.

12. Pokrajinski muzej v Kopru (Kidričeva 19) sporoča, da je še vedno brez etnografa, zato je tudi vse etnografsko delo počivalo. Samo dr. Makarovičeva iz SEM je za etnografski oddelk inventarizirala tekstilno zbirko (200 kosov).

(J. Kramar)

13. Pokrajinski muzej v Mariboru (Grajska 2) je v minulem letu končal inventarizacijo etnografskih predmetov, razen nanovo pridobljenih, ki pa jih ni malo. Nekaj predmetov je muzej odkupil, druge dobil v dar. Povečini so to lončene in lesene posode ter kolovrati.

Pri raziskovanju severnega pobočja Pohorja je sodeloval Inštitut za slovensko narodopisje SAZU. V Slovenskih goricah in Halozah smo raziskovali vinogradništvo, kar je bilo potrebno tudi v zvezi s prireditvijo „Vesela jesen“ v Mariboru. V Spodnjih Hlapjah v Slovenskih goricah smo dobili besedilo floranovske pesmi, ki je danes ne pojo več. V istem kraju je stara stiskalnica iz 1857. leta z

vrezanimi izreki. V zvezi s raziskovanjem urbanizacije kmečkih naselij smo obiskali nekaj vasi na Dravskem polju.

(L. Brecl)

Nakovalo za konje in vole

(Pušcava 12, Pohorje)

14. Pokrajinski muzej za Pomurje v Murski Soboti (Trubarjev dvorec) je v minulem letu v stalnih zbirkah razstavil več prekmurskih ljudskih noš: slovensko in madžarsko delovno, žensko praznično iz okolice Dobrovnika, rekonstrukcijo praznične iz okolice Murske Sobotice pred 100 leti in otroško predšolsko nošo iz Bodonca. Za rekonstrukcijo noše smo morali nabaviti domače platno v Medjimurju pri tkalcu Slavičeku v Dolnjem Kraljevcu pri Čakovcu, ker v Prekmurju tkalci ne delajo več večje količine platna.

Tekstilna zbirka je bila v celoti inventarizirana in po predpisih zavarovana. Prepariranih je bilo 133 lesenih predmetov in nanovo urejen depo, za katerega so bile narejene posebne police.

Etnografska zbirka se je povečala za 100 predmetov. Odkupili smo vse preostale lončarske izdelke v hišah nekdanjih lončarjev v vasi Kobilje, kjer je lončarska obrt izumrla.

Znova je treba opozoriti, da je starih etnografskih predmetov v Prekmurju iz dneva v dan manj. Po vaseh hodijo tudi nakupovalci starine (Avstrijci, Italijani), ki nakupujejo s pomočjo domačih vaških informatorjev. Na mejnih prehodih v Avstrijo (Radgona, Gederovci, Kuzma) so cariniki zaplenili večje število kulturno zgodovinskih in etnografskih predmetov. Muzej je tako pridobil v minulem letu okoli 200 predmetov, ki so bili zaplenjeni tujim državljanom.

Muzej je opravil s svojimi rednimi in zunanjimi sodelavci več terenskih potovanj. Raziskovali so materialno, socialno in deloma duhovno kulturo v vasi Cven pri Ljutomeru, čevljarstvo v Turnišču, mlinarstvo v Pomurju, zbirali narečne izreze za dele noše prebivalcev madžarske narodnosti (temu se je posvetil Franc Szabo iz Lendave) in ljudske pesmi v vaseh Lendava, Čentiba, Dolga vas, Petišovci, Dolina, Domanjševci, Hodoš, Genterovci in Radmožanci (gradivo za študijo „Melodijske strukture prekmurske ljudske pesmi do 19. stol.“, ki jo pripravlja prof. Vereš, ravnatelj Glasbene šole v Murski Soboti). Ta raziskovanja so prinesla muzeju bogato dokumentacijsko gradivo, npr. ok. 30 prostoročnih risb etnografskih predmetov, značilnih za ljudsko materialno kulturo, zlasti notranjo hišno opremo v Cvenu, tloris in načrt vseh štirih sten tamkajšnje lesene kmečke hiše iz leta 1843, 70 fotografij rečnih in potočnih mlinov, 30 prostoročnih in 18 tehničnih risb, tlorisov in risbe detajlov najstarejšega rečnega mлина na Muri, ki je bil last Štefana Vučko iz Bistrice, in seveda zelo veliko raznih etnografskih

podatkov. Podrobnosti o teh raziskovanjih podajamo v posebnih člankih (gl. str. „op.ur.“).

Veliko si je muzej prizadeval, da bi ohranil vsaj en rečni mlin na Muri kot etnografski spomenik. Že l. 1955 je Zavod za spomeniško varstvo v Beogradu predlagal, naj se en mlin na Muri oprosti letnega davka in zavaruje kot etnografski spomenik, vendar davčna služba v Murski Soboti tega predloga ni odobrila. Zato je Zavod za spomeniško varstvo v Mariboru nakazal muzeju 600 000 starih din, da odkupi najstarejši mlin na Muri in ga prestavi na rokav Mure pri turistični postojanki Bobri, kjer bi bil dostopen za ogled. Na predlog beograjskega spomeniškega varstva je bil izbran Vučkov mlin iz Bistrice in izročen v varstvo muzeju. Lendavska občina (kamor Bistrica spada) je z velikim razumevanjem oddlej plačevala čuvaja mlina in dala l. 1967 300 000 starih din za popravilo „kumpov“ (poklicni mlinar jih je naphal z mehom), strehe in drugih manjših okvar. Ker je občinska komisija, sestavljena iz poklicnih mlinarjev in gradbenega inšpektorja, ugotovila, da je zaradi globoke vode mlin v nevarnosti, da se potopi (navdno kump je bil slab), so domačini potegnili mlin na plitvino, na drugo stran kolišča. Novembra 1971 pa je mariborski Zavod za spomeniško varstvo na predlog muzeja obvestil lendavsko občino, da je treba potopljeni mlin razstaviti, zabiti v strugo pilote, na katerih bi slonela „kumpa“ z mlinom, in trko preprečiti ponovno potonitev. Popravili naj bi tudi streho in mlin postavili na prvotno mesto. Lendavska občina je predlog sprejela, odobrila del potrebnih denarnih sredstev, en del naj bi prispeval muzej, drugo pa republiški Sklad za pospeševanje kulturne dejavnosti, ker je mlin na območju nerazvite občine. Stroški za razstavitev in postavitev mlina ter vsa popravila bi znesli 10 milj. st. din. Ker muzej denarja ni dobil, je dala lendavska občina mlin samo razstaviti in posamezni deli ležijo na travniku pri kolišču Bobri. Decembra 1971 je posebna strokovna komisija, ki si je mlin ogledala, sklenila, da se mlinski inventar (2 notranji kolesi, 2 mlinska kamna, vevnik in gredel) prepelje v Lendavo in shrani v gradu za bodočo muzejsko zbirko. Tako so se kljub vsem naporom izjalovila prizadevanja muzeja za ohranitev dragocenega spomenika ljudske kulture. Februarja 1972 pa smo zvedeli, da se je potopil še mlin pri vasi Kot, poslednji rečni mlin na Muri.

(V. Koren)

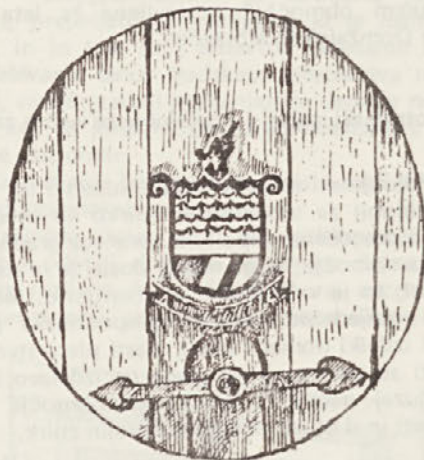
15. Pokrajinski muzej v Ptuj (Muzejski trg 1) sporoča, da že od leta 1970 nima etnografa in ga bo dobil predvidoma šele leta 1973, tačas pa na etnografsko delo ni misliti.

(J. Curk)

16. Posavski muzej v Brežicah sporoča, da je njegov etnografski oddelek poleti 1971 sodeloval s Slovenskim etnografskim muzejem pri raziskovalnem delu za razstavo „Panonska hiša“. Na osnovi vprašalnika smo z avtorico razstave izbrali na področju muzeja dve vasi, kjer je tip panonske vasi ostal do danes še najbolj ohranjen. Na štajerski strani smo se odločili za obsoletsko vas Slogonsko, na Kranjskem pa za najbolj ohranjeno obcestno vas Brege ob nekdanji obali Save na Krškem polju. Vprašalnik smo v Slogonskem izpolnjevali sami, v Bregah nam je to opravil študent. Pri tej priložnosti smo zbrali tudi nekaj predmetov in nekateri so bili prikazani na razstavi „Panonska hiša“ ob 150-letnici slovenskega muzejstva. Predmete, fotodokumentacijo in kopije vprašalnikov hrani Posavski muzej.

Bogatejšo zbirateljsko bero pa smo imeli v nekaterih osamelih, starih domačijah v hribovitem svetu nad

Podsredo. Tu smo zbrali predmete kmečkega gospodinjstva (lončeno posodo, pečnice, trlice, grebene, česalnice, slamnate mernike in leseno posodo) in gospodarstva iz druge polovice 19. stol.

Med predmeti, ki glede starosti in kvalitete izdelave ne presegajo običajnega poprečja, izstopa čelna stran sode iz hrama Tončka Javoriča v Gorjanah. V čelo sode je vrezan plemiški (?) grb z značilnostmi baročnega oblikovanja, kar se povsem ujema s časom, v katerem so ga izdelali. Pod grbom je videti nekaj črk (verjetno začetnice lastnikovega imena) in letnica 1761. V vinogradniški zbirki muzeja je to doslej najstarejši primer sode z našega muzejskega področja.

(St. Škaler)

17. Narodopisni muzej v Ribnici na Dolenjskem ni poslal poročila.

18. Kovaški muzej v Kropi prenavljajo in strokovno delo ni bilo mogoče.

19. Slovenski etnografski muzej v Ljubljani

L. 1971 je za večino osrednjih muzejev potekalo v znamenju priprav za praznovanje 150-letnice muzejstva na Slovenskem. Za Slovenski etnografski muzej pa je bilo to jubilejno leto še posebno pomembno: praznoval je namreč tudi 50-letnico ustanovitve Etnografskega instituta, svojega predhodnika, ustanovljenega še v sklopu Narodnega muzeja. Komaj dve leti za tem (1923) se je Institut preimenoval v Etnografski muzej, se odcepil kot samostojna muzejska ustanova in prevzel vse narodopisno gradivo, ki je bilo dotlej zbrano v Narodnem muzeju.

Zaradi počastitve obeh pomembnih jubilejev je bil delovni načrt Slovenskega etnografskega muzeja za leto 1971 še posebno obsežen. Pripravili smo kar osem muzejskih razstav, od katerih so bile tri v stalnih razstavnih prostorih v Ljubljani („Štajerski lectarji in svečarji“ — s to razstavo je gostoval v naših prostorih Štajerski etnografski muzej iz Gradca, „Kič“ in „Kmečka hiša v slovenskem panonskem svetu“), druge razstave pa smo odprli v muzejskih postojankah oziroma v prostorih drugih sorodnih ustanov („Mongolija“ v Goričanah, „Lončenina na Krasu“ — Veliki Repenj, „Ljudska glasbila v Jugoslaviji“ — Podsmreka, „Slike na steklu“ — Beograd, „Vietnam“ — Celje, Murska Sobota in Trbovlje). Tudi posvetovanje etnologov—muzealcev o temi „Etnologija sodobnosti v muzejih“, o katerem smo že

obsežneje poročali, je muzej organiziral v okviru jubilejnih prireditev.

V zvezi z nekaterimi omenjenimi razstavami kakor tudi v zvezi s pripravami za bodoče razstave so muzejski kustosi opravili vrsto terenskih raziskovanj in izsledke povezovali z drugim potrebnim študijem. Rezultati tega dela so bili in bodo še vidni v vodnikih po razstavah ali v drugih objavljenih delih. Naj navedemo nekaj najpomembnejših obdelanih ali začelih tem: „Kič“, „Kmečka hiša v slovenskem panonskem svetu“, „Pletarstvo na Slovenskem“, „Narodna in današnja noša“, „Cvetlični motivi v ljudski umetnosti“, „Obiranje hmelja na kmečkih posestvih v Savinjski dolini“, „Savinjski splavarji“, „Življenje idrijskih rudarjev“, „Baragova zbirka“ itd.

Nekatere muzejske razstave so spremljala predavanja, filmi, muzejski večeri in druge prireditve. Tako je muzej organiziral troje predavanj o avstrijskih obrteh, noši in šegah; ob razstavi kiča pa se je zvrstil ciklus predavanj, za katere smo naprosili znane strokovnjake na različnih področjih (prof. Jaro Dolar o kiču in šundu, Julijan Strajnar o narodno-zabavni glasbi in kiču, T. Kermavner o problematičnosti in neproblematičnosti kiča, F. Zupan o stripu in kiču, M. Stibilj in J. Höfler o moderni glasbi in kiču). Na posvetovanje o kiču, ki smo ga pripravili ob koncu razstave, smo povabili tudi enega najvidnejših strokovnjakov za to področje, profesorja dunajske univerze ing. Karla Filipsega. Ciklus predavanj o narodni noši je imela dr. Marija Makarovič, o kulturi nekaterih afriških plemen pa je večkrat predaval ravnatelj dr. B. Kuhar.

Posebno številne in raznovrstne so bile prireditve na gradu v Goričanah. Ob razstavah so bila tudi predavanja npr. o Vietnamu, o Mongoliji, o umetnosti Indonezije in podobno. Predavali so bodisi lastniki zbirk ali drugi strokovnjaki za predstavljena območja. Dr. P. Štrukelj je v okviru rednih nedeljskih predavanj v Goričanah predavala o raznih temah s področja ljudske kulture zunaj Evrope; za ponazoritev je predvajala kratke filme in diapozitive.

Muzejska zbirka predmetov se je v letu 1971 povečala za okoli 500 novih primerkov, ki smo jih večidel dobili pri terenskem raziskovanju in pripravah za razstave. Posebno pomembna je sistematično zbrana zbirka predmetov notranje hišne opreme s panonskega ozemlja in izrezljan lesen opaž značilne panonske hiše. Prav tako je muzej načrtno zbiral predmete pletarske obrti in gostilničarstva. Vsi novo pridobljeni predmeti so bili v muzejski preparatorski delavnici ustrezno preparirani, mnogi pa tudi restavrirani.

Muzejski arhiv je posebno obogatila zbirka 400 barvnih diapozitivov panjskih končnic, last Čebelarke veze. V zvezi z razstavami je muzej pridobil lepo število novih terenskih fotoposnetkov in povečav.

Muzej je sodeloval z mnogimi sorodnimi ustanovami, s šolami in podjetji. Tako je pripravil razstavo slovenskega ljudskega nakita v okviru razstave nakita v beograjskem etnografskem muzeju; v koprskem muzeju smo pomagali urediti etnografsko zbirko; v ribniškem muzeju smo pomagali pri tehničnih pripravah za razstavo lončarstva in lesne obrti in nudili tudi strokovno pomoč; pomagali smo urediti Kraški muzej v Velikem Repnju in tam postavili razstavo „Lončenina na Krasu“; muzejema na Ravnah in v Idriji smo dali vzorec za nomenklaturu etnografskih predmetov ter primerke poslovnikov in pravilnikov o vodenju muzejskih knjig.

Naj ob koncu še pripomnimo, da delajo muzejski uslužbenci v povsem neustreznih okoliščinah, saj je sedem kustosov in arhitekt v enem samem delovnem

prostoru, kjer je tudi tajništvo, računovodstvo, knjižnica in sprejemnica strank. Da je v takih okoliščinah skrajno težko izpolnjevati delovni načrt muzeja, je več kot očitno.

(F. Šarf)

20. Glasbeno narodopisni institut v Ljubljani (Wolfova 8) poroča, da je delo v letu 1971 potekalo po določenem načrtu. Število sodelavcev se ni spremenilo (4 redni in 2 občasna pomožna). Terensko delo je bilo usmerjeno zlasti v Slovensko Porabje, kjer so bili institutovi sodelavci trikrat po teden dni. Čeprav se zdi, da je to območje neizčrpno, saj se je doslej nabralo iz porabskih vasi čez 2000 zvočnih posnetkov, je raziskovanje Porabja v glavnem, vsaj začasno, končano. Kot vsako leto so bila tudi 1971 priložnostna snemanja v okolici Ljubljane in institutova zunanja sodelavka N. Vavpotič je nadaljevala zbiranje v Halozah in Slovenskih goricah.

Notranje institutovo delo je obsegalo med drugim transkribiranje zvočnega gradiva, risanje kinetogramov, urejanje katalogov in fototeke, katalogiziranje pesemskih besedil iz starejših rokopisnih zbirk in pripravljanje gradiva za 2. zvezek izdaje „Slovenske ljudske pesmi“. Slovenska matica je lani izdala 1. zv., pri katerem sta glavni deleži prispevala Z. Kumer in V. Vodušek.

V aprilu 1971 je institut organiziral mednarodni simpozij za klasifikacijo ljudskih melodij na Bledu. Od institutovih sodelavcev sta se ga udeležila J. Strajnar in V. Vodušek. Simpozija za evropsko ljudsko glasbo v St. Pöltnu v Avstriji se je udeležil J. Strajnar in imel tam referat „Gosli v slovenski ljudski glasbi“. Z. Kumer se je udeležil 4. posvetovanja za klasifikacijo ljudskih balad, ki je bil v okviru mednarodnega kongresa evropskih etnologov v Parizu avgusta meseca. Vsi sodelavci instituta so se udeležili kongresa jugoslovanskih folkloristov, septembra v Bovcu, Z. Kumer in V. Vodušek kot referenta. V novembru je bil J. Strajnar na 10-dnevnem strokovnem izpopolnjevanju v folklornem institutu v Bukarešti (tako vrnil obisk romunskemu etnomuzikologu dr. J. Weissu, ki je bil v našem institutu septembra).

Delo instituta pa ni bilo omejeno le na ozko strokovno območje, marveč ima znaten delež pri kulturno-prosvetnem delu, bodisi da njegovi sodelavci pomagajo z nasveti in napotki prosvetnim delavcem in drugim, bodisi da sami sodelujejo v izobraževalnem delu. Tako je Z. Kumer predavala na tečaju za tuje slaviste in ima redna predavanja na muzikološkem oddelku filozofske fakultete. M. Ramovš je bil v avgustu glavni predavatelj na mednarodnem seminarju za ljudske plesne na Badiji pri Korčuli, skupaj z J. Strajnarjem je sodeloval na tečaju za vodje folklornih skupin, ki ga je organizirala ZKPOS v oktobru, in strokovno vodil akademsko folklorno skupino „France Marolt“. Institutovi sodelavci so pripravili tudi tri radijske oddaje v okviru cikla „Slovenska zemlja v pesmi in besedi“.

(M. Ramovš)

21. Institut za slovensko narodopisje pri SAZU (Ljubljana, Novi trg 3).

V sekciji za ljudsko slovstvo je M. Matičetov nadaljeval z zbiranjem ljudskega proznega izročila v Reziji. Sekcija je s 1. 11. 1971 dobila novega sodelavca v osebi dr. A. Cevca, ki je prevzel skrb za povedko. Za prihodnjih pet let je sekcija pripravila idejni osnutek za izdajo „Slovenski miti in povedke“.

Sekcija za ljudske šege in igre je nadaljevala anketno akcijo o ženitovanjskih šegah. Začelo se je tudi že prenašanje zbranih podatkov na perforirane kartice. Izpopolnjevanju gradiva o maskah je bilo posvečenih več terenskih potovanj (v Porabje in po severnem pobočju

Pohorja). Mnogo časa je vzelo v.d. tajnika inštituta N. Kuretu delo za organizacijo informatorske mreže, za novi statut, zastopstvo inštituta pri Raziskovalni skupnosti Slovenije in izdelava inštitutovega delovnega programa za 1972–1975. (Informatorska mreža, ki jo je sekcija organizirala leta 1969, zajema 300 informatorjev, od katerih je na anketo odgovorilo 260.)

Za dokumentacijo je sodelavka A. Berkopec nadaljevala z izpisovanjem gradiva iz terenskih zapiskov Slovenskega etnografskega muzeja. Fototeka in diateka je pridobila več posnetkov iz Porabja in s Pohorja, a ostaja neurejena.

Vsi člani inštituta so sodelovali na kongresu jugoslovanskih folkloristov v Bovcu, sept. 1971, M. Matičetov z referatom, N. Kuret kot predsednik Zveze društev folkloristov Jugoslavije. Razen tega sta se N. Kuret in H. Podlogar udeležila mednarodnega etnološkega kongresa v Parizu, avg. 1971, N. Kuret pa je bil tudi na simpoziju o alpski lingvistiki in etnologiji v Brixnu, kjer je podal informativni prikaz o lingvističnih atlasih, pri katerih sodelujejo Slovenci. Predaval je še v Seggau pri Gradcu na sestanku „Südostdeutsche historische Kommission“. M. Matičetov se je na povabilo graške slavistične stolice udeležil proslave ob njeni stoletnici. Na znanstvenem simpoziju ob tej priložnosti je predaval o ljudskih imenih zvezd in ljudskih predstavah o nebesnih telesih in pojavih. Sodelavci inštituta so predavali tudi v Slovenskem etnografskem društvu, v Geografskem društvu, na Pedagoški akademiji v Mariboru in drugod.

(H. Podlogar)

22. Oddelek za etnologijo na filozofski fakulteti v Ljubljani (Aškerčeva 12) je z novim študijskim letom dobil še eno sodelavko – bibliotekarko.

Zanimanje za etnološki študij je še zmeraj veliko. V prvi letnik se je vpisalo 31 študentov, v drugem jih je 7, v tretjem 12, v četrtem 3. Etnologijo pod A jih študira v prvem letniku 12, v drugem 4, v tretjem 8.

Poleg rednih predavanj in vaj je oddelek organiziral za študente, ki študirajo etnologijo pod A, štirinajstdnevno terensko prakso v Črni na Koroškem (jul. 1971), za študente pod B pa enako dolgo prakso v Begunjah na Gorenjskem (avg. 1971).

Že tradicionalnega mednarodnega etnološkega seminarja na Slovaškem sta se letos udeležila en študent in en absolvent.

Z novim študijskim letom je oddelek prvič organiziral post-diplomski študij. Vpisalo se je pet diplomiranih etnologov.

(D. Krnel)

Iz ustanov

Od novega leta 1972 dalje je Glasbeno narodopisni inštitut v sklopu Slovenske akademije znanosti in umetnosti, tako da so zdaj v njenem Inštitutu za slovensko narodopisje zastopane skoraj vse veje ljudske duhovne kulture in je s tem deloma uresničen svoječasn načrt Slovenskega etnografskega društva o vseobsegajočem slovenskem narodopisnem inštitutu. Inštitut je do nadaljnjega ostal v istih prostorih in je njegov naslov še vedno Wolfova 8.

Stvari nekdaj in danes

IZ LJUDSKEGA STAVBARSTVA V CVENU PRI LJUTOMERU

Vas Cven je značilno panonsko obcestno naselje z dokaj zanimivo svojevrstno preteklostjo. Današnja podoba vasi kaže, da so jedro naselja zidane kmečke hiše, obrnjene k vaški cesti s podolžno fasado. Zanje je značilno dvoje: postavljene so na nasuto zemljišče tako, da vodi do glavnega vhoda sredi podolžne fasade dvoje ali troje stopnic in da so bile sezidane iz opeke v času, ko so jo začeli na veliko izdelovati zunaj vasi. Ker so bili tamkajšnji kmetje precej premožni, so lahko drug za drugim zamenjali svoje stare hiše z novejšimi zidanimi, pri katerih je zlasti poudarjena obcestna fasada z okrašenimi vrati in okni (2 ali 3) ob vsaki strani vrat. Nekaj hiš ima vhodna vrata celo obložena s pločevino. Vse te hiše so bile postavljene v zadnjih dveh desetletjih preteklega stoletja. Ker so v večini, dajejo vasi poseben pečat. Redko kje v Sloveniji je v eni vasi toliko hiš iz določenega polpreteklega obdobja.

Tloris teh hiš je svojevrsten, saj deli podolžna veža ves prostor v dve bolj ali manj simetrični polovici. Na vsaki strani veže je po ena kuhinja, po ena „hiša“ ter na eni strani shramba, na drugi „štibla“. Tako imajo te hiše po dva, že na zunaj vidna dimnika. Dve kuhinji s štedilnikom sta bili potrebni zato, ker so v eni kuhali svinjam, v drugi pa družini. Često so potrebovali dvoje ločenih kuhinj zato, ker so številnim poslom (hlapcem, deklam, pastirjem ter najetim težakom „kučarjem“ in „štuntmanom“) kuhali slabšo hrano kot družini. Na vsakem koncu vasi so bili naseljeni bajtarji („kučarji“), del vasi pa je bil naseljen z malimi kmeti („želarji“). Ta socialna diferenciacija je druga značilnost Cvena. Nujno bi bilo raziskati odnose med temi tremi skupinami vaščanov. Revni vaščani so bili zelo odvisni od bogatih kmetov, ki so se takoj po zemljiški odvezi povzpeli nad povprečno raven kmečkega prebivalstva.

Vas se danes deli v Novi Cven in Cven. Novi Cven leži pičel kilometer pred začetkom vasi in je šele po drugi vojni nastalo naselje. Tu so hiše grajene za potrebe delavstva in drugih zaposlenih vaščanov ter ne kažejo nobenih kmečkih značilnosti. V vasi Cven so danes le 3 ali 4 take hiše, vse druge v vasi pa so zidane „v ključu“, tj. da je gospodarsko poslopje priključeno pravokotno na hišo. Ta način združevanja stanovanjskega poslopja z gospodarskim delom je značilen tako za kočarske kot za želarske in kmečke hiše. Starih skednjevi, ki so nekoč pri bogatejših kmetih stali ločeno od drugih poslopij in jim je bila priključena le parna za shranjevanje slame, danes skoraj ni več. Prav tako ni nobene „koče“, manjše hiše, v kateri je pri premožnejših kmetih stanovala najemniška družina „štuntnarji“. Ti so se preživljali z dninarstvom pri kmetu, čigar last je bila „koča“, pa tudi pri drugih kmetih. Njih življenje je bilo zelo borno, saj so bili odvisni od svojega gospodarja ne le glede stanovanja, pač pa tudi glede hrane in denarja. Dninarstvo je bilo tu razvito do tolikšne mere, da ga lahko primerjamo z viničarstvom v goricah. Dninarja imenujejo „težak“, vendar ta izraz ne pomeni samo človeka, marveč tudi delovni dan. Mnogi cvenski kmetje so imeli doma „štuntnarje“ za delo na polju, v vinogradu pa še viničarje.

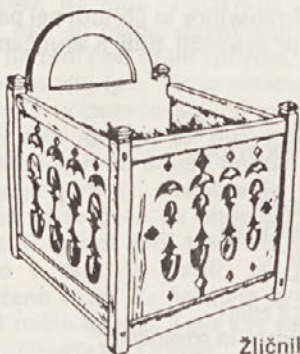
ČEVLJARSTVO V TURNIŠČU

Turnišče je dolga obcestna naselbina in ena izmed najstarejših občin v Prekmurju. Do konca 19. stol. so bile skoraj vse hiše lesene in s slamo krite. Zdaj je takih le še štirinajst in imajo tudi še črno kuhinjo. Že od 16. stol. dalje, ko je bilo Turnišče v času grofov Ladislava in Štefana Banfija oproščeno gospoščine in davkov, so se začele močno razvijati obrti: čevljarska, kovaška in krojaška.

Čevljarski mojstri so se združili v čevljarski ceh leta 1760. To je bil prvi in največji ceh v Turnišču ter obstaja še danes. Cehovske listine, skrinjico in knjige hrani Jožef Maroša (h. št. 220). Turniški čevljarji so bili znani kot dobri izdelovalci obutve. Njihovi izdelki so bili iskani po sejmi daleč naokrog. Delali so navadne škornje, pa take na dva roba in s kito obrobljene ter daleč naokrog znane moške in ženske „štafétline“. Njihova delovna doba je bila od septembra do maja. Do leta 1900 so nosili svoje izdelke na sejme peš in so jih imeli obešene na lesenih „štangah“ (drogovih). Potem pa so začeli uporabljati konjsko vprego ter se vozili na letni in jesenski sejem v Lendavo, Središče, Čakovec, Varaždin in drugam. Največ čevljarjev je bilo v Turnišču od leta 1930–1938 kar 70–80. Danes jih je le še 5.

Leta 1959 je bila v Turnišču odprta tovarna obutve „Planika“. V njej je danes zaposlenih 135 delavcev, med njimi 121 iz Turnišča. Z razvojem industrije je začela ročna obrt propadati. Iz nekdanje cehovske čevljarske obrti se je razvila obutvena industrija in sprejela v službo več čevljarskih pomočnikov in mojstrov, ki so bili prej združeni v ceh. Izkazalo pa se je, da so bili tisti delavci, ki se prej niso bavili z obrtjo, boljši, da se torej stari čevljarji v industriji niso obnesli.

Z razvojem industrije se je v Turnišču vidno spremenila podoba vasi in življenje vaščanov.

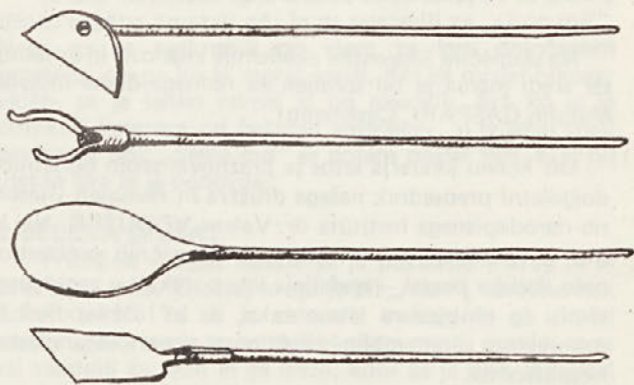
Zličnik pri Dolejnih Stajčevih
(Lozice pri Vipavi)

KRUŠNA PEČ IN MESTEJE V KROPI

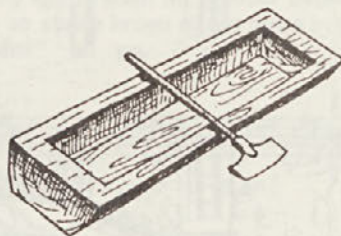
V vigenjcih so včasih kovali vsi — moški večje žeblje, take za stavbe, ladje ipd., ženske pa žeblje za čevlje, kljukice za sode, skratka drobnino. Hkrati so tam skuhale še zajtrk ali kosilo. Pred 50 leti v Kropi štedilniki še niso bili v navadi, pa tudi predragi so bili.

Za kuho je torej služila krušna peč, vendar le pozimi, da je bilo hkrati toplo v hiši. V enem kotu peči je bila postavljena železna kozica s tremi ali štirimi nogami, da so nanjo naslonili klafterska polena; če so bila na enem koncu nekoliko privzdignjena, so lepše gorela. Če pa take kozice ni bilo, so rabili za podzglavnik debelejšo poleno ali bukov štor, *krunkel* imenovan. Za *podkuro* je bila ponavadi hosta, treske ali oblanci. Ko je ogenj dobro

zagorel, je gospodinja z *burkljami* pristavila lonec z ješprenjem, s fižolom, krompirjem ali kašo, včasih pa tudi s „ta frišnim“ ali s „ta suhim“ mesom, kar je bilo pač tisti dan na jedilniku. Ob drugi notranji steni peči je bila zaloga drv za naslednje dni, ki pa se je kaj rada vžgala, preden je bilo treba, in si jih moral pogasiti, če si le pravočasno opazil. Ob ognju je bilo ponavadi več različno velikih loncev in ustreznih burkelj. Te so izdelovali kroparski kovači in jih kot zadržniki od leta 1895 dalje prodajali trgovinam z železnino. Burklje so tudi pomenile oblast gospodinje v hiši. Če je na primer prišla k hiši „ta mlada“, je od „ta stare“, to je od tašče, zahtevala burklje, češ, da bo odslej ona gospodinjila. Če je prišlo do prepira, so sosedje takoj vedeli: „Za burklje se dajejo!“ In če je mož prišel prav pozno in neroden domov, ga je žena z burkljami premlatila, kakor je naslikano na panjskih končnicah. Valjar (*neškija*) se je najbrž pojavil kasneje, vsaj v smešnicah, če že ne v resnici.

Drva so ženske pokladale v peč z ravno štirioglato železno lopato in z njo jemale ven pepel. Z grebljo pa so pograbile žerjavico na sprednjo stran odprtine peči. Kruh so mesile v *mentrgi*, nato pa napravile hlebe, ki so jih vsajale z *lopavcem* v primerno vročo peč. Enako so vsajale tudi potice v modlih. Testo so iz *mentrge* postrgale z železno *strguljo*. Gospodinje, ki niso pekle doma, so nesle

vsajat h peku v *peharjih*. Preden so kruh vsadile, so pometle z *omelom*. To je bila do poldrugi meter dolga palica, ki je imela na enem koncu privezan *zaspanc* (= neka vrsta jelovskega mahu). Eden zadnjih, ki je nabiral in prodajal *zaspanc*, je bil Klobascev Matevž iz Dražgoš. Za kurjenje v peči je bilo potrebno še eno orodje, in sicer *pihavnik*. To je bila največ 1 m dolga izvotlena bezgova palica ali pa primerno tanka železna cev. Z njo so razpihovali žerjavico v peči.

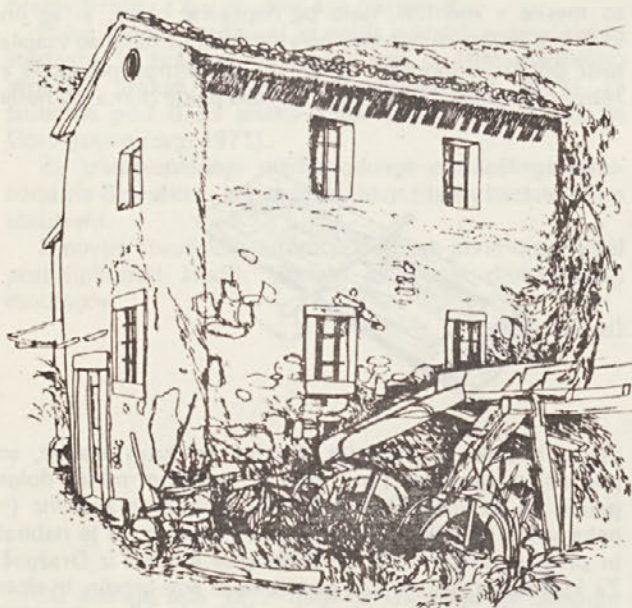
O svečnici (2. febr.) so govorili Kroparji in Kamničani, da ženske „ta dan prvič med nogami zakurijo“. Ko sem ta rek nekoč omenil obiskovavcem muzeja, me je neka starejša Kamničanka popravila, češ, da so o svečnici tako zakurile le premožnejše gospodinje, druge pa da šele o pustu prvič v letu „med nogami“ zakurijo. Kaj naj torej izrek pomeni?

Za praznike so gospodinje pripravile namesto enolončnice kaj boljšega: če ni bila „prata“ (pečenka) so pa bili prav gotovo fancovti, ta navadni ali ta zmešani. Drugje jim pravijo bobi, krofi, flancati. Seveda teh niso mogle speči ali ocvreti v peči, marveč pri odprtini v peč, ki so ji rekli *mestéje*. Menda izvira ta beseda iz „med-stenje“, vendar niso rekli „v mestejah“ ali „na mestejah“, marveč „med mestėjami“. Tja je torej postavila gospodinja ponev s tremi nogami, ali pa kozico s tremi ali štirimi nogami in nanjo ponev brez nog. Ogenj potemtakem res gorel „med nogami“. O svečnici oziroma o pustu pa so prvič tako zakurile zato, ker je takrat že toliko toplo, da ni treba več kuriti v peči za ogrevanje prostora in seveda tudi ne za kuho. J. Ažman

Osebné novice

Na skupščini Slovenske akademije znanosti in umetnosti sredi marca je bil izvoljen za rednega člana mojster Maksim GASPARI. Čestitamo!

Ob koncu januarja letos je praznoval svojo 60-letnico dolgoletni predsednik našega društva in ravnatelj Glasbeno narodopisnega inštituta dr. Valens VODUŠEK. Naj bi mu – vnetemu raziskovalcu metroritmičnih problemov naše ljudske pesmi – nadaljnja leta potekala v zanimivem metru in umirjenem ritmu tako, da bi lahko odkril še marsikatero pomembno značilnost slovenskega glasbenega izročila.

Mlin pri Renkcovih

(Lozice pri Vipavi)

Drobiž

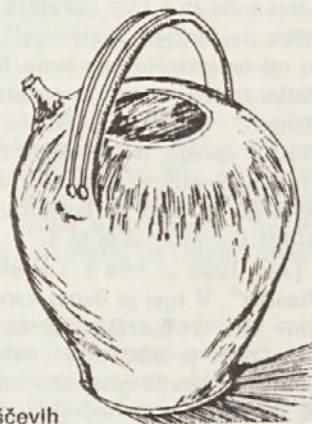
ŠČINKAVEC NAPOVEDOVALEC VREMENA

V Svetinah pri Laškem so včasih (tako je rekla moja babica, roj. 1866) napovedovali vreme tudi po petju ščinkavca. Kadar je zapel

Špric, špric!
je pomenilo, da bo dež. Za lepo vreme je zapel pa bolj na dolgo:

Spet, spet, spet,
prinesi potico s kočevnice (=bajtice).

L. Brecl

Krugla za kls pri Ferjanščevih
(Lozice pri Vipavi)

KAKO SO V KAMNI GORICI POBILI PSA ZA VOLKA

Pred kakšnimi 50 leti je živel v selških hribih neki Pastótänk, ki je zlagal zabavljičice in jih tudi pel pa recital v gostilni. Nekoč si je privoščil tudi Kamničane in jim takole zapel:

Leta taužent devetstóu
je u Kamno gorico vovk pršow.
Kamničan razuzdan
šo tekel u Krope h župán.
Župán pa praw: „Ujemite ga,
pobijte ga in snejte ga!“
– „A bo mar za kej?“
„Morbit bo še dober za zdejl“
Možé so šle nadenj z vilam in róvencam,
otroc pa žené pa z burkalcam.
Šle so gor po nmo breg
in so potowkle vovka u sneg.
Brez skrbi pa še niso bli,
doklér mu ni odtekla čista kri.
So djal: „Vovk se je le potuhnu,
bo še pokonc puhnu!“
Kamničan so šle na Ovšiše h fajmoštró,
da naj gre gledat neh vovká.
Fajmošter pa prav:
„A ste imel ajdovco u glav,
da niste poznal,
da je to na pasja žvaw?“

Povedal
Joža Bertoncelj